

Петер Хандке

ИСТОРИЈА ИЗ
ПРИПОВЕСТИ

Есеји о Југославији

Приредили:
Небојша Грујичић и Жарко Радаковић

САДРЖАЈ

ОПРОШТАЈ САЊАРА ОД ДЕВЕТЕ ЗЕМЉЕ

Стварност која је прошла: Сећања на Словенију (1990)...7

ЗИМСКО ПУТОВАЊЕ ДО РЕКА ДУНАВА, САВЕ, МОРАВЕ И ДРИНЕ

или Правда за Србију (1996) 27

ЛЕТЊИ ДОДАТАК ЗИМСКОМ ПУТОВАЊУ (1996)111

ПИТАЈУЋИ У СУЗАМА

Потоњи записи о два крстарења Југославијом у рату,
марта и априла 1999. (2000)171

ОКО ВЕЛИКОГ ТРИБУНАЛА (2003) 263

ТАБЛАСИ ДАЈМИЈЕЛА

Извештај заобилазног сведока у процесу против
Слободана Милошевића (2006) 325

КУКАВИЦЕ ИЗ ВЕЛИКЕ ХОЧЕ (2009)393

ПРИЧА О ДРАГОЉУБУ МИЛАНОВИЋУ (2011)451

ОПРОШТАЈ САЊАРА ОД ДЕВЕТЕ ЗЕМЉЕ

Стварност која је прошла:
сећања на Словенију

С немачког превео:
Жарко Радаковић

Наслов оригинала:

Peter Handke:

Abschied des Träumers vom Neunten Land

Eine Wirklichkeit, die vergangen ist: Erinnerungen an Slowenien

© Suhrkamp Verlag Frankfurt am Main 1991.

Наведено је сијасет разлога за посебну, уставо-
творну државу, звану „Република Словенија“. Али
да би ми ти разлози били појединачно замисливи, или
схватљиви, или приступачни, морао бих најпре да их
видим; уз именицу „разлог“ може, бар за мене, да иде
само глагол „видети“. А ја не видим разлог, ни један
једини – чак ни у такозваном „великосрпском тенков-
ском комунизму“ – за државу Словенију; она за мене
није ништа до зготовљена чињеница. А исто тако не
видим разлоге за „државу Хрватску“. Та друга чиње-
ница ме се, додуше, мање тиче (премда нисам ни у то
сасвим сигуран). На земљу Словенију и два милиона
глава словеначког народа, опет, гледам као на једну од
малобројних ствари које ми припадају, посредством
присвојне заменице „мој“; не као ствар коју поседујем,
него као ствар мога живота.

Тиме ни у ком случају не изигравам „Словенца“. Додуше, рођен сам у селу у Корушкој, где су, својевре-
мено, у току Другог светског рата, још увек најброј-
нији – заправо сви! – били аустријски Словенци, и
саобраћали су међусобно на одговарајућем наречју,
а моја мајка је, превасходно под утицајем старијег
брата који је тамо, с оне стране границе, у југосло-
венско-словеначком Марибору студирао вођарство,

видела себе у својим девојачким данима као једну из онога народа (касније, после рата, само још „између осталог“); али мој отац је био немачки војник, и немачки је постао мој језик, захваљујући првим данима детињства у Источном Берлину, и после, на други начин, захваљујући детињству у старом словеначком селу које је „с временом“ све више нестајало и губило се, и које су и сами његови становници на крају само још поспрдно звали „Стара Вас“; детету из немачког велеграда су ти словеначки пра-гласови звучали у ушима грозно, понекад је чак и своју рођену мајку због тога ућуткивало, управо њу.

Током година, дабогме пре свега тиме што су ми се јављале – *природно* јављале – слике словенаčkih предака, постало је све то другачије, а то је било и природно (или је требало да буде природно). „Словенац“, међутим, никада нисам постао, чак ни „полу-“, иако у међувремену напола знам да читам на томе језику; ако себе данас и видим у нечему што је народ, онда је то у оном Никојих – што је повремено благотворно, а понекад и неиздрживо (у тренуцима када не могу више да замислим чак ни припадност Никојима који тумарају земаљском куглом).

И поред тога, као странац нисам се у свом животу нигде на свету осећао толико код куће као у тој земљи Словенији. Тако ми је тамо било годинама, више од четврт века, и већ сам поверовао да је то коначно, и да је на тамошњим местима заиста било нечег попут Трајања, за разлику од оних лажних места детињства

из кога смо, супротно романтичним причама, видели себе као, ни мање ни више, прогнане.

Код куће у Словенији, у Југославији? У Стварности. Било је то баш супротно од оне не-стварности која је ужаснула писца *Писма њоврајника* (Хофманстала), који после дугог одсуствовања из своје немачке земље не осећа више егзистенцију ни једне једине ствари у њој: ниједан крчаг не делује више као стварни Крчаг, ниједан сто не стоји више ту као Сто; све ствари одреда у тој Немачкој повратнику изгледају као „безстварне“. А како ли су зато мени, свих тих година, одмах при сваком преласку границе, ствари у Словенији бивале опипљиве! Нису измицале – као у међувремену већини, не само у Немачкој, него и свуда у западном свету – него су ишле човеку наруку. Прелаз преко реке осећао се као Мост; водена површина је постајала Језеро; ходач се увек осећао као да су га пратили поворка Брегова, низ Кућа, Воћњак; ако би застао осећао би се опкољен нечим баш телесним, притом је свим тим Стварима била заједничка нека силна једноставност, и белосветскост: управо то Стварно, као иначе ништа друго, омогућује оно осећање код-кућности – „То је то, сада сам коначно овде!“

Захваљујући тим појединачностима читава земља је дуго деловала као нека Ствар, као земља Стварности, и то, како ми се чинило, не само за посетиоца, него и за њене становнике; нису ли му они увек деловали, по свом начину ходања, говорења, гледања и пре свега не-примећивања, тако различито стварније од народа

с оне стране границе, италијанске баш као и аустријске? У тој земљи Словенији и код Словенаца могао сам уистину увек да се осећам као гост Стварности, ту уз вино (Краса или Словенске Горице), ту крај црквеног торња (у Храстовљу у Истри, или код Светог Јанеза на Бохињском језеру), ту у аутобусу (од Толмина за Нову Горицу, од Љубљане за Ново Место, од Копра за Дивачу), ту у истински скромној гостинској соби у Мосту на Сочи или Випави, ту при преданом слушању тог словеначког језика, тако блиског Стварима, тако нежног, тако неизвештачено љупког – и то је чинило Стварност – свуда широм земље.

Да су таква искуства могла бити и моје уображење или чак обмана, нисам посумњао тек сада после догађаја у јуну и јулу 1991. – које су неки Словенци сами назвали *йуџа*, други *йонос*, већина пак „војна“, *раџ*. Хофмансталова писмовна приповест о не-стварности или не-постојаности или не-описивости ствари на немачком простору, настала је неколико година пред избијање Првог светског рата. Слично се, већ дужи време, и мени догађало са тим, претходно тако присутним, словеначким стварима, са пределом, са читавом земљом. Без-повесност, која је можда омогућавала ону чисту присутност, била је привид (макар и плоносан?); у најбољем случају радило се о краткој паузи у историји (или нашој јадно-вечитој усиљености?). Словенија је за мене увек била део велике Југославије која је почињала јужно од Караванки и завршавала се далеко доле, на пример на Охридском језеру, код византијских цркава и исламских џамија

пред Албанијом, или у македонској равници пред Грчком. И управо та очита словеначка самосталност, као и она других јужнословенских земаља – самосталност којој, чинило се, никада није била потребна посебна државност – доприносила је, у мојим очима, том разумљивом-по-себи великом Јединству. Оно није постојало само географски, на пример у крашком кречњаку који се протезао од планине Трстел, северно од Трста, наниже преко целокупног динарског масива, него такође, посебице и управо: и историјски. Два датума беху у овом веку, веровао сам, оно што је те тако различите јужнословенске народе ујединило и што их је морало Трајно одржати уједињеним: њихово непринудно, за многе чак ентузијастичко уједињење 1918, после краја Хабзбуршке монархије, у сопствено царство у коме појединачне земље први пут нису више морале да буду колоније у сенци а њихови појединачни језици робовска домунђавања; и онда, у Другом светском рату, заједничка борба народа Југославије, па и различитих странака и оних опречних поимања света – изузимајући готово једино хрватске фашисте, усташе – против Велике Немачке.

(Редовно сам у словеначким селима виђао мање групе старијих мушкараца као сведоке историје сасвим другачије од наше немачке и аустријске, историје управо те Велике Југославије отпора, и завидео сам Југославији – другачије не могу то да кажем – баш због те њене историје.)

Током последњих година, међутим, што сам чешће одлазио у Словенију ширила се тамо све више нека

нова повест. Нова? Била је то она прича о „Средњој Европи“, стара, али с временом поново оживљена. За разлику од повести ћутљивих ветерана, њу су сада, уместо оних спорадичних приповедача, казивале групе говорника, мање-више врло бучне. Или: и сада, за причу „Средња Европа“, најпре су постојали приповедачи, али у међувремену су њихова места заузеле готово искључиво говорници; или: ти негдашњи приповедачи, понекад моји пријатељи, сами су, променивши се до непрепознатљивости, преузели улогу говорника. А пре свега је то историзујуће говорништво, које се оглашавало из многих уста, у новинама, месечницима, на симпозијумима, било оно што је госту Словеније сваки пут све јаче одмицало земљу Ствари у поменуто не-стварност, не-појмљивост, не-присутност.

Не, није, на пример, Словенија за мене, политички гледано, пре тога била „Исток“. И никада ми она није, ако је према странама света то и тачно, била на југу; није, за разлику од Италије, била јужна земља (па ни у Хрватској, ни у Србији, ни у Црној Гори, нисам се ниједанпут осетио „на југу“). Исто тако није ни у Јесеницама, ни у Дравограду, ни у Мурској Соботи већ почињао „тај Балкан“, иако су наше аустријске граничарске новине својим читаоцима, у најмању руку пре политичког преокрета последњих година, покушавале да то измудрују такорећи заувек. Али који то озбиљан читалац данас за такву реч уопште још везује нешто Стварно?

Нигде у Босни и Херцеговини, или на Косову, није ми, ни док сам тамо пешачио, ни у аутобусима нити у возовима, ни на памет падала, а камоли на усне навирала, та глупа, силеџијска реч; ако би се и радило о таквим паролама, онда бисмо, на пример, српске интелектуалце из Београда морали означити управо као близанце својих колега у Паризу или Њујорку, јер тако су телепатски с њима повезани у свакидашњим теоријама, свеједно да ли су то сада теорије „брзине“ или оне из области „истраживања хаоса“, и ако свом цењеном другару и преводиоцу Жарку Радаковићу – Нови Сад / Београд / Тибинген / Келн / Сијетл – узгред испричам да сам пешачио горњим током Соче (или Исонзоа), он ће ми за тили час изнети своју нову велико-и малено-српску теорију „О Ходању долинама река“, и још ће о томе припремити интернационалну антологију с прилозима Џорџа Штајнера, Жана Бодријара, Рајнхолда Меснера. Како ли је тужно, а и гнусно, када неко као Милан Кундера, данас, пре само неколико недеља, у апелу за „спасавање Словеније“ објављеном у *Монду*, ограђује Словенију, заједно са Хрватском, од српског „Балкана“ и слепо је прикачиње за ту аветињску „Средњу Европу“ чија су царска господа својевремено хтела да као варварско трабуњање укину и његов словенски чешки језик од кога је после Јан Скацел од Брна стварао најнежније песничке псалме Двадесетог века!

Не, Словенију у Југославији, и са Југославијом, своје госту ти ниси била Исток, ни Југ, а камоли Балкан, значила си управо нешто Треће, или „Девето“,

Неназовљиво, стога и Бајколико, својим (сваким ко-
раком – Словенијо, моја домовино Ходања) опипљивим властитим бивствовањем, и тако чудесно стварним, баш као што сам га доживљавао очима, управо у склопу те – теби одговарајуће! – историјске творевине, велике Југославије, која те је окруживала и уједно у тебе продирала.

А онда је та прасловенска бајка о Деветој земљи, из године у годину, све више узмицала пред тим аветинским говоранцијама о Средњој Европи. Таква авет јављала се, додуше, и с друге стране најближих граница, вукла је тада, наравно – да и не говоримо о племићким задњим мислима Старо-Бечлија, -Штајераца и -Корушчана – на страну својих „кућних“ „увртања“; баш као што је она староаустријска изрека казивала за самоубице да су се конопцем за вешање „врнули“ „кући“, тако су, изгледа, и неки италијански Фурланци или Тршћани, славећи сваке године сто и неки рођендан цара Франца Јозефа, „кући“ „враћали“ своје истинске животне снове (или, није ли то можда била само иронична замена за нешто, у стварности одавно одсањано?). У земљи Словенији је у стварност, ипак, заграбила та авет. А ти који су с њом јездили пределом, нису били неке старкеље нити пијане егзистенције, него они које обично називамо „бресте главе“, „промишљени“, „тихи“: научници, поете, сликари.

Негде од половине прошле деценије такви су се, на пример, једанпут годишње састајали у словеначком крашком масиву, у Липици, најпре превасходно ради

уметности и лепих говораница (и седељки). Али из године у годину се то пређашње читање стихова једни другима и тако даље све више претварало у брзи, столглави дефиле у коме је постало немогуће имати слуха и за једну једину песму, а средиште манифестације заузела је та свему овоме подесна сабласт, док су моји словеначки пријатељи из претходних година, опчињени њоме, под светлошћу рефлектора, пред микрофонима, симултано превођени за учеснике скупа из Мађарске, Пољске, земље Лужичких Срба (све ређе јужнословенских Срба), па онда већ и из Литваније, Доње Саксоније, Франкфурта, Париза, Милана, преузимали сонорност спикера радио-станица, помицање обрва телевизијских коментатора и дубокоумну мимику политичара после великих одлука (тек увече, уз вино, препознавао сам их опет као појединце – али и тада све ређе).

То је почело неколико година после Титове смрти, а сада ми се чини да је велики број њих, у сваком случају већина унутар северних народа Југославије, наговорен споља на распад своје државе.

И даље остаје дрска бесмислица када магазин *Шпйил*, размећући се информацијама, појма немајући, притом и велике њушке, у својој насловној сторији назива Југославију „тамницом народа“!, и када одред мрачњака немачког листа *Франкфуртјер алјемајне цајтунг* допушта једном од својих неискусних разметљиваца да о корушкој граници пише како су немачки Аустријанци тамо увек живели у добрим односима са својом словеначком мањином – гору травестију

пљачкашког похода на језик и идентитет, који се против становништва словеначког народа одвија у земљи на Драви већ седам деценија и напредује све даље, с Великом Немачком као врхунским бандитом, могао је у најбољу руку још да смисли одговарајући светски лист са планете Марс.

Не, распад такозваног „Титовог царства“ очигледно није ни за једног јединог Словенца био неко лично искуство – у сваком случају, колико истражих ствар, ниједанпут нисам таквога срео; то што сам чуо деловало ми је само као блебетање. Одавно је комунизам био готово само још легенда. Пракса у Словенији, у култури, а поготово у привреди, била је либерална. Само сам љутито и с гнушањем могао да доживим када су недавно медији на Западу као јунака приказали неког типа који је у Љубљани седео са транспарентом на коме је писало „Живот дајем, али слободу не дајем“. Словенци су били слободни, баш као и ми овде, по законима који одавно нису више били тумачени као закони ауторитарне државе (са изузецима, као и „код нас“); слобода привређивања, слобода становања, слобода писања, говора. А оно бесправље српског руководства, фактичко одузимање аутономије албанском Косову, још се ни издалека тамо није догодило.

Један словеначки познаник ми је управо рекао да је то што је српска скупштина пре годину и по дана учинила са приштинском облашћу било „почетак“, и отуда оснивање државе Словеније, да би се спречило следеће. Али није ли већ то довољно да се говори о

повреди међународног права: „Био је то само почетак“ непридржавања једног уговора – тако ја видим то савомољно гласање и одлуку о иступању из федерације коју су југословенски народи заједнички створили? А та српска премоћ у државном апарату Југославије, сразмерна броју становништва, можда је, додуше, ту и тамо оштетила или искористила или ућуткала ту малу словеначку републику, али ипак ниједанпут у историји после Другог светског рата, у сваком случају није ми то познато, није против ње починила такву повреду међународног права какву је себи дозволила Словенија која је, како изгледа, сама за себе прогласила неважећим историјски државни уговор. Други један познаник из Словеније је чак на то додао да је у земљи постало неиздрживо зато што је у југословенској армији „заповедни језик“ могао да буде само српски а не и словеначки.

Не, то толико плутање Словенаца све даље од своје велике Југославије, „у Средњу Европу“, или „ка Европи“, или „ка Западу“, схватио сам одавно као ствар лошег расположења. Све чешће слушах тако, и сваки пут чудније ганут, од познаника, али и од сасвим непознатих, на улицама и на мостовима Љубљане или Марибора, да реке увек отичу у Дунав па у Београд, да Словенци и Хрвати треба да на јужним границама, пред Србима и „Босанцима“ и тако даље, подигну „Зид“, виши и од берлинског – тада је овај још постојао – „на два спрата!“. И када сам питао за разлоге томе, при одговорима „они доле не раде – ти на југу су лењи – нама

на северу узимају станове – ми радимо, а они једу“, обузимало ме је познато глупо осећање. Понешто од тога је можда било и разумљиво, али зар у том облику; јер о тако повољнијим транспортним и трговинским условима, или о плоднијем земљишту, није пала ниједна разумна реч. Наравно, између севера и југа је сигурно постојала све већа несразмера у сношењу државног терета, као уосталом и свуда. Само: како је то могло да буде повод ћудљивом, брзоплетом и инацијско-надутом одрицању од тог још увек пространијег неба над једном, упркос свему, потврђеном Југославијом? Повод, или само изговор?

Јер, ништа, баш ништа дотад у историји словеначке земље није нагонило на стварање државе. Никада, никада словеначки народ није имао нешто као сан о држави. А словеначка држава, у сваком случају до тог насиља армијских тенкова и бомбардера, није у себи имала светлост неке идеје (имала је Југославију). И може ли сада, само из насиља и отпора, да настане таква идеја, и да заувек буде витална? Питам се: да ли је могуће за земљу и народ (не: да ли је нужно!) да се данас, тако изнебуха, прогласе државном творевином (са свом машинеријом грбова, застава, празника, граничних рампи), а да до тога дође, не *изнуи*ра, него искључиво као реакција *и*рош*ив* нечега, и то нечега *си*о*ља*, и то још нечега што, истина, понекад наљути или буде терет, али није суштински спутавајуће и никако за-богу-плакати? (Ово последње, да ли као искуство или као патња због најпре аустријске, па онда немачке владавине, било је оно што је тој држави